

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-67-1>
УДК 351.84

Мостепанюк А.В.

кандидат економічних наук, докторант,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Mostepaniuk Alla

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

TRANSFORMATION OF EUROPEAN SOCIAL POLICY IN THE GLOBALIZATION

У статті проаналізовано основні економічні, соціальні, технічні, екологічні та демографічні виклики глобалізації, що постали перед соціальною політикою країн Європейського Союзу. Проведено дослідження новітніх трансформацій основних принципів та пріоритетних напрямів модернізації Європейської соціальної політики задля протистояння глобальним потрясінням. Визначено сім ключових напрямів сучасної трансформації соціальної політики, серед яких: сприяння зайнятості населення похилого віку шляхом забезпечення неперервності їх навчання, тренування, особливо стосовно базових навичок роботи із сучасними технологіями; захист персональних, державних та комерційних цифрових даних; підтримка інклюзивності як механізму подолання соціального відчуження та бідності, сприяння соціальному включенню усіх громадян; забезпечення гендерної рівності на робочому місці та у соціальному житті; надання освіти молоді та сприяння працевлаштуванню з урахуванням нових економічних потреб, а саме: переходу до екологічних технологій виробництва та цифрової трансформації; запобігання та усунення надмірної заборгованості домогосподарств; зменшення розриву між мінімальною заробітною платою та прожитковим мінімумом із метою подолання бідності серед працевлаштованого населення.

Ключові слова: соціальна політика, Європейський Союз, глобалізація, працевлаштування, бідність, гендерна рівність, інклюзивність, старіння населення.

В статье проанализированы основные экономические, социальные, технические, экологические и демографические вызовы глобализации, стоящие перед социальной политикой стран Европейского Союза. Проведено исследование новейших трансформаций основных принципов и приоритетных направлений модернизации Европейской социальной политики для противостояния глобальным потрясениям. Определены семь ключевых направлений современной трансформации социальной политики, среди которых: содействие занятости пожилых населения путем обеспечения непрерывности их обучения, тренировки, особенно в отношении базовых навыков работы с современными технологиями; защита персональных, государственных и коммерческих цифровых данных; поддержка инклюзивности как механизма преодоления социального отчуждения и бедности, содействия социальному включению всех граждан; обеспечение гендерного равенства на рабочем месте и в социальной жизни; предоставление образования молодежи и содействие трудоустройству с учетом новых экономических потребностей, а именно: перехода к экологическим технологиям производства и цифровой трансформации; предотвращение и устранение чрезмерной задолженности домохозяйств; уменьшение разрыва между минимальной заработной платой и прожиточным минимумом с целью преодоления бедности среди трудоустроенного населения.

Ключевые слова: социальная политика, Европейский Союз, глобализация, трудоустройство, бедность, гендерное равенство, инклюзивность, старение населения.

Currently, the significant share of the European Union (EU) population is socially defenceless and uncertain about the availability of basic healthcare services, continuous employment and retirement pension, that point to the crisis of social policy of the EU countries, which is losing its effectiveness under the influence of globalization and corresponding changes in the economic, social, technical, environmental and demographic spheres. Thus, the basic principles of providing social protection to the population need to be revised and transformed in line with the new realities and requests of society. In this context, the paper analyses the main economic (labour force migration), social (diversity of society, social exclusion and inclusion), technical (digitalization), environmental (climate change, green technologies) and demographic (aging population, gender issues) challenges of globalization facing the social policies of the European Union countries. In addition, a study was carried out on the latest transformations of the basic principles and priority directions of modernizing European social policy in order to withstand global shocks. Seven key areas of contemporary social policy transformation have been identified, including: promoting the employment of elder people by ensuring the continuity of their education, training, especially with regard to basic skills in working with modern technologies; protection of personal, state and commercial digital data; support for inclusivity as a mechanism for overcoming social exclusion and poverty; promoting social inclusion for all citizens; ensuring gender equality in the workplace and in social life; providing education to young people and facilitating their employment in the

light of new economic needs, namely: the transition to green technologies of production and digital transformation; preventing and eliminating household over-indebtedness by suggesting better loan conditions, promoting financial literacy, providing financial consultative services; bridging the gap between the minimum wage and the living wage to overcome poverty among the employed population.

Key words: social policy, European Union, globalization, employment, poverty, gender equality, inclusiveness, aging population.

Постановка проблеми. Дж. Стігліц у праці «Люди, влада та прибутки» (2019 р.) наголосив на тому, що сучасне суспільство відчуває себе соціально незахищеним та невпевненим у власному майбутньому, що спричинено негативними наслідками глобалізаційних процесів, інноваціями та технологічним прогресом, настанням цифрової ери, роботизацією та стрімким розвитком штучного інтелекту [1]. Разом із тим, відповідно до опитування населення країн Європейського Союзу (ЄС), проведеного у 2016 р., 17% населення висловили невпевненість щодо доступності базового медичного обслуговування, лише 11% опитаних були впевнені, що вони не втратять роботу протягом наступних шести місяців, 60% населення виявили невпевненість щодо пенсійного забезпечення у похилому віці [2]. Отже, результати опитування вказують на кризу сучасної соціальної політики країн ЄС, що втрачає свою ефективність під впливом глобалізації та відповідних змін в економічному, соціальному, технічному, екологічному та демографічному просторі. За таких умов основні принципи надання соціального захисту населенню потребують перегляду та трансформації відповідно до нових реалій та потреб суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сутності та історичного формування соціальної держави, основних принципів регулювання, розвитку та пріоритетних напрямів удосконалення державної соціальної політики Європейського Союзу присвячено праці багатьох учених, серед яких: В.Д. Базилевич, А.В. Базиліук, К.Ю. Биковець, З.С. Варналій, Б.Д. Гаврилишин, Т.В. Гайдай, З.І. Галушка, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Н.І. Гражевська, О.А. Грішнова, В.П. Горбатенко, Т.О. Дяченко, О.Я. Івасечко, В.В. Ільїн, А.М. Колот, Г.І. Купалова, В.І. Куценко, Е.М. Лібанова, В.В. Онікієнко, О.М. Палій, Н.І. Пігуль, Т.В. Семигіна, С.В. Сіденко, А.О. Сіленко, В.А. Скуратівський, Н.М. Хома, В.І. Чужиков та ін. Проте, незважаючи на значні напрацювання, соціальна політика ЄС перебуває у процесі постійної трансформації відповідно до соціальних, економічних та демографічних змін, тому необхідним є вивчення новітніх напрямів її модернізації.

Мета статті полягає у вивченні пріоритетних напрямів трансформації соціальної політики країн Європейського Союзу, спрямованої на протистояння викликам глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Перш за все слід зазначити, що 14 січня 2020 р. Європейською Комісією презентовано план дій «Сильна соціальна Європа за справедливими переходами» (A strong social Europe for just transitions), яка окреслює напрями реформування соціальної політики, що базується на запровадженні «Європейської опори соціальних прав» (European Pillar of Social Rights). Формування пріоритетних напрямів

модернізації соціальної політики Європейського Союзу викликане сучасними глобальними викликами, а саме зміною клімату, оцифровуванням (digitalisation) та старінням населення. Разом із тим, на думку представників Комісії ЄС, майбутнє покоління здатне досягнути успіху лише за умови рівномірності розподілу доходів, однакового доступу до освіти та послуг з охорони здоров'я [3]. У цьому контексті варто зазначити, що «Європейська опора соціальних прав» містить 20 принципів у трьох основних напрямках, а саме:

1) рівність можливостей та доступу до ринку праці: однаковий доступ до освіти, інклюзивність освіти, надання можливості навчання протягом усього життя; забезпечення гендерної рівності та рівності можливостей; активна підтримка зайнятості;

2) справедливі умови праці: безпечні умови праці; надання справедливої заробітної плати; надання інформації щодо умов праці та підтримка у разі звільнення; сприяння соціальному діалогу та залучення працівників до обговорення питань, що стосуються їхніх інтересів; забезпечення балансу між роботою та життям; сприяння адаптивності робочого середовища до потреб працівників та захист особистих даних;

3) соціальний захист та інклюзивність: захист прав дітей; надання соціального захисту населенню; державна підтримка у разі втрати роботи; забезпечення мінімального доходу; надання пенсійного забезпечення; доступність послуг з охорони здоров'я; інклюзивність населення з обмеженими можливостями; забезпечення довготермінових послуг із догляду; надання соціального житла та захист бездомних громадян; надання доступу до базових послуг (транспорт, фінансові та комунікаційні послуги, забезпечення питною водою тощо) [4].

Разом із тим у період глобалізаційних змін можна виокремити сім пріоритетних напрямів перебудови державної соціальної політики. По-перше, держава прагне підвищити рівень зайнятості населення похилого віку шляхом надання відповідного додаткового тренування, що викликано значною зміною вимог до працівників та технічним прогресом останніх років, саме такий крок є необхідним у контексті сучасної демографічної ситуації у країнах ЄС, де станом на 2019 р. середній вік населення становить 41,7 року, а в окремих країнах навіть вище: так, у Німеччині та Італії середній вік – 46 та 46,3 року відповідно [5].

По-друге, у результаті тотального оцифрування переважний обсяг персональної, державної та комерційної документації формується та зберігається у цифровому вимірі, що вимагає відповідних заходів щодо захисту таких даних, що може бути досягнуто виключно на державному рівні.

По-третє, сучасна державна соціальна політика націлена на інклюзивність як механізм подолання

бідності, оскільки громадяни з обмеженими можливостями перебувають у соціальному відчуженні та є найбільш вразливими, що ускладнює отримання належної освіти та зменшує конкурентоспроможність на ринку праці. Державна соціальна політика спрямована на захист уразливих верств населення у формі забезпечення інклюзивності навчання та доступу до всіх гарантованих соціальних послуг, забезпечення однаковими правами та можливостями всіх громадян на ринку праці. Крім того, інклюзивність передбачає адаптивність робочих місць та середовища відповідно до персональних потреб працівників, інклюзивність об'єктів інфраструктури, державних та приватних установ, захист людської гідності кожного громадянина.

По-четверте, державні заходи спрямовані на забезпечення гендерної рівності. Незважаючи на значні зрушення у даному напрямі, а саме скорочення середнього рівня гендерної різниці у оплаті праці у країнах ЄС, яка становила 16,6% у 2014 р. та знизилася до 16% у 2017 р., населення низки європейських країн і сьогодні спостерігає прояви дискримінації в оплаті праці за гендером, а саме: значний розрив в оплаті праці спостерігається у Словаччині, Австрії – 20%, Великобританії, Німеччині, Чеській Республіці – 21%, Естонії – 26,5% [6]. Разом із тим політика щодо сприяння гендерної рівності передбачає право отримання відпустки для догляду за дитиною жінкам та чоловікам, а також заохочення працевлаштування жінок, пропагування та підтримку підприємництва серед жінок, усунення проявів «скляної стелі», що перешкоджають професійному зростанню жінок.

По-п'яте, європейська соціальна політика спрямована на надання молоді освіти та сприяння її працевлаштуванню з урахуванням умов переходу до екологічних технологій виробництва та цифрової трансформації. Особливого значення набувають освіта та тренування молоді в контексті старіння населення країн ЄС, оскільки у майбутньому вся відповідальність за добробут населення та економічну стійкість країни буде покладена на молодь. Проте нині спостерігається високий рівень безробіття серед молоді (13%), близько 3,3 млн. осіб віком 15–24 роки були безробітними у 2019 р. [7]; разом із тим станом на 2018 р. 5,5 млн. осіб віком 15–24 роки не були студентами та не були працевлаштованими [7]. Отже, сприяння зайнятості молоді здатне підвищити рівень економічного зростання та поліпшити умови життя усього населення. Із метою сприяння зайнятості молоді країни ЄС сформували та прийняли низку зобов'язань, які оформлені як «Гарантія молоді» (The Youth Guarantee), відповідно до якої держава повинна залучати молодь до ринку праці протягом чотирьох місяців із моменту втрати роботи шляхом: (1) працевлаштування; (2) забезпечення продовження навчання; (3) тимчасового працевлаштування на посаду помічника/асистента кваліфікованого працівника; (4) надання місця стажування [8].

По-шосте, соціальна політика ЄС ХХІ ст. спрямована на запобігання та усунення надмірної заборгованості домогосподарств, що є наслідком та причиною

бідності й соціального відчуження. Модернізація політики ЄС націлена на боротьбу шляхом надання особливих умов кредитування найбільш уразливих верств населення, а також мінімізації фінансових шоків у разі втрати роботи або проблем зі здоров'ям. У цьому контексті слід зазначити, що станом на 2016 р. 14% громадян ЄС заявили, що нездатні були здійснювати періодичні платежі за оренду, іпотеку, споживчі кредити, запозичення від родини або друзів, комунальні платежі, медичні послуги тощо; близько 21% населення становлять домогосподарства з фінансовими заборгованостями та на межі забезпечення мінімальних потреб [9]. Окрім того, у разі зволікання дана проблема може призвести до погіршення фізичного та морального здоров'я вразливих груп населення, а також до підвищення безробіття і зменшення активності населення на ринку робочої сили. Трансформація соціальної політики ЄС спрямована на:

- попередження надмірної заборгованості домогосподарств шляхом надання особливих умов кредитування; сприяння фінансовій грамотності суспільства; надання фінансової допомоги працівникам, що втратили роботу, та пенсійне забезпечення населення похилого віку;

- пом'якшення негативного впливу фінансових зобов'язань на добробут домогосподарств, яке може бути досягнуто на ранніх стадіях фінансової заборгованості через надання якісних консультаційних послуг щодо наявного боргу та методів його погашення;

- реабілітацію громадян/домогосподарств. Рада Європи надала рекомендацію державам ЄС прийняти закони про особисту неплатоспроможність громадян для мінімізації фінансових шоків та соціального захисту вразливих верств населення [9].

По-сьоме, сучасне вдосконалення соціальної політики ЄС спрямоване на підвищення рівня мінімальної заробітної плати з метою подолання бідності серед працевлаштованого населення. Слід зазначити, що у 22 країнах Європейського Союзу рівень мінімальної заробітної плати визначено на законодавчому рівні, проте цей рівень є значно нижчим, ніж прожитковий мінімум, який здатен гарантувати працівнику задовільні умови життя [10]. Саме через це рівень бідності залишається незмінним навіть після підвищення рівня зайнятості. Отже, визначення рівня мінімальної заробітної плати з урахуванням прожиткового мінімуму позитивно вплине на добробут працюючих у низькооплачуваних секторах.

Висновки. Проведений аналіз впливу глобалізаційних процесів на соціальну та економічну системи країн Європейського Союзу дав змогу виокремити основні напрями модернізації соціальної політики ЄС із метою протистояння новітнім викликам, а саме:

- підвищення рівня зайнятості населення похилого віку шляхом надання відповідного додаткового навчання, тренування (принцип неперервності навчання);

- сприяння захисту персональних, державних та комерційних цифрових даних у період переходу до цифрового документообігу;

- підтримка інклюзивності як механізму подолання бідності, оскільки громадяни з обмеженими можливостями можуть перебувати у соціальному відчуженні, що ускладнює доступ до закладів освіти, медичного забезпечення та знижує їхню конкурентоспроможність на ринку праці;

- забезпечення гендерної рівності на робочому місці та у соціальному житті;

- надання освіти молоді та сприяння її працевлаштуванню з урахуванням умов переходу до екологічних технологій виробництва та цифрової трансформації;

- запобігання та усунення надмірної заборгованості домогосподарств, що є наслідком та причиною бідності та соціального відчуження;

- подолання бідності серед працевлаштованого населення шляхом зменшення розриву між мінімальною заробітною платою та прожитковим мінімумом.

Разом із тим слід зазначити, що дослідження ефективності соціальної політики ЄС, її впливу на рівень безробіття, бідності, довіри до основних інституцій здатні збагатити сучасну наукову літературу.

Список літератури:

1. Stiglitz J. (2019) *People, Power, and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent*. New York: Allen Lane.

2. Eurofound (2018) *Social insecurities and resilience*. Publications Office of the European Union. Available at: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18019en.pdf (accessed 20 March 2020).

3. Foden D. (2020) *Have your say on reinforcing social Europe*. Available at: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/article/2020/have-your-say-on-reinforcing-social-europe> (accessed 20 March 2020).

4. *European Pillar of Social Rights*. Available at: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf (accessed 20 March 2020).

5. Eurostat. *Median age over 43 years in the EU*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20191105-1> (accessed 20 March 2020).

6. *Equal Pay? Time to close the gap*. Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet-gender_pay_gap-2019.pdf (accessed 20 March 2020).

7. *Youth employment*. Available at: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1036> (accessed 20 March 2020).

8. *The Youth Guarantee*. Available at: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=en> (accessed 20 March 2020).

9. Eurofound (2020) *Addressing household over-indebtedness*, Publications Office of the European Union. Available at: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19044en.pdf (accessed 20 March 2020).

10. Eurofound (2018) *Concept and practice of a living wage*, Publications Office of the European Union. Available at: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18064en.pdf (accessed 20 March 2020).